

Veenkolonie

A.J. Haartsen

Het kaartfragment toont een deel van het Boertanger Veen; ooit een van de meest uitgestrekte veenmoerassen van Europa. De veenvorming is hier op gang gekomen na afloop van de laatste ijstijd. Het veen breidde zich in de loop der eeuwen uit over het hele gebied tussen Hunze, Eems en Schoonebekerdiep. Lange tijd heeft de veengroei ongestoord door kunnen gaan.

In de middeleeuwen kreeg het uitgebreide veencomplex een functie als brandstofleverancier. De eerste afgravingen vonden plaats vanuit de oude nederzettingen op de Hondsrug. Er werd uitsluitend voor de eigen behoefte turf gewonnen en de aantasting van het veengebied bleef vooralsnog gering.

In de 16e en 17e eeuw veranderde deze situa-

tie. Door de opkomst van de steden en van industrie die veel energie nodig had (steenbakkerijen, zoutziederijen, brouwerijen, etc.) steeg de behoefte aan brandstof. De turfwinning werd systematisch ter hand genomen onder leiding van de stad Groningen.

Het veengebied op het fragment was eigendom van een tweetal kloosters: de abdij van Aduard en het klooster Essen. Na de Reformatie in 1594 werden de kloostergoederen in beslag genomen. De stad Groningen verwierf op deze manier een groot deel van het veengebied en voegde daar nog terreinen aan toe door aankoop van markegronden.

De grootscheepse verveening van Kiel-Windeweer werd mogelijk door de aanleg — omstreeks 1630 — van het Winschoterdiep. De stad sloot hiertoe contracten af met verveeringsmaatschappijen. De Oude Friesche

Veenkolonie (kanaaldorp in hoogveenlandschap), met regelmatige strookvormige parcellering en meestal op iedere kavel een boerderij.

Compagnie was vanaf 1637 betrokken bij de afgraving van het veengebied van Kalkwijk (het driehoekje rechts boven op het fragment behoort hierbij). In 1647 begon de Nieuwe Friesche Compagnie met de exploitatie van het gebied tussen de oude dorpen Kropswolde en Wolfsbarge enerzijds en de nieuwe veenkolonie Kalkwijk anderzijds. Het Kieldiep werd aangelegd. Het noordelijk deel van dit diep (niet op het fragment) loopt vrijwel noord-zuid, evenwijdig aan de bebouwingsas van Kropswolde/Wolfsbarge. Na ongeveer drie kilometer maakt het diep een bocht en loopt evenwijdig aan het (voormalige) Kalkwijksterdiep. In 1659 werd het Kieldiep verlengd met het Nieuwe Compagniesterdiep, om het restgebied tussen Wolfsbarge en het nieuwe dorp Kiel-Windeweer te kunnen vervenen.

Loodrecht op de diepen werden wijken gegraven met een onderlinge afstand van 160 à 170 meter. De “plaats” die ontstond tussen twee wijken werd na afloop van de vervening in tweeën gedeeld door een zwetsloot en verder

door dwarssloten onderverdeeld in percelen van 0,5 tot 1,5 ha. Na de turfafgraving werd de bodem geschikt gemaakt voor de landbouw.

Heel kenmerkend voor de veenkoloniën was lange tijd de aardappelmeelindustrie. In Nieuwe Compagnie werd in 1900 “De Toekomst” opgericht. De imposante fabrieksgebouwen staan er nog, de functie is echter gewijzigd: er zijn nu een autobedrijf en een vlooiemarkt in gevestigd.

Ook in andere opzichten is het gebied veranderd. Tal van wijken, diepen en kanalen zijn gedempt, zoals het Kielwijksterdiep en het Nieuwe Compagniesterdiep. Het Kieldiep is bewaard gebleven en het dorp Kiel-Windeweer geeft een fraai beeld van de opbouw van een veenkolonie. De schaalvergroting in de landbouw heeft geleid tot het verdwijnen van zweten dwarssloten. Ondanks deze recente wijzigingen geeft het landschap van Kiel-Windeweer een goed beeld van het veenkoloniale gebied: grote, open vlaktes, onderbroken door ijle bebouwingslinten.

Een wijk staat loodrecht op het diep. Het gebied tussen twee wijken, de “plaats”, werd na vervening geschikt gemaakt voor landbouw.